

9. Marijko S. V. Noto virtualis YAK FENOMEN informatsijnogo suspil'stva // Aktual'ni problemi dukhovnosti: zb. nauk, prats' / Red.: YA. V. SHramko Vip. 10. - Krivij Rig, 2009, 324-329
10. Rokich M. Priroda chelovecheskikh tsennostej, N'yu-Jork, 1973
12. Stepantseva O.A. Subkul'tura gejmerov v kontekste informatsionnogo obshhestva - Spetsial'nost' 24.00.01 «Teoriya i istoriya kul'tury» AVTOREFERAT dissertatsii ... kandidata kul'turologi Sankt-Peterburg, 2007
13. Chayka G.V. Osoblivosti tsinnisnikh orientatsij osib, shho zlovzhivayut' komp'yuternimi igrami // Aktual'ni problemi psikhologii: Zbirnik naukovikh prats' Institutu psikhologii imeni G.S.Kostyuka NAPN Ukraïni. – 2014. – Tom V : Psikhofiziologiya. Psikhologiya pratsi. Eskperimental'na psikhologiya. – Vip. 14. – K.: Inform.-analit. agentstvo, 2014. – p. 216-222

Chayka G.V. Features of value orientations of gamers preferring different types of computer games. The paper examines features of value orientations of modern youth under the influence of new information technologies. Psychological analysis of the phenomenon of a person's value orientation system in the unity of its basic characteristics was performed. The paper shows that, in addition to age factors, changes in the socio-cultural environment affect onto changes of a sustainable of value orientation system. Information society and development of new computer technologies contribute to formation of a number of new subculture phenomena, which is reflected in the system of value orientations of gamers. Major participants of the “gamers” subculture are teens and students. This is the age, when choices of subjective important values, building of value systems become dominant. The experimental study was described that compares value orientation systems of gamers depending on what genre of computer games they prefer. The study results may be useful to psychologists, teachers to determine characteristics of value orientations systems of certain players and to predict possible changes in them under influence of computer games of different genres.

Key words: system of value orientations, virtual reality, gamers

УДК 159.92

Чудакова О.М.

КРЕАТИВНІСТЬ ОСОБИСТОСТІ: ФОРМАЛЬНО-ДИНАМІЧНА ЇЇ ПЕРЕДУМОВА ТА ПОКАЗНИКИ

Чудакова О.М. Креативність особистості: формально-динамічна її передумова та показники. В статті подано результати теоретико-психологічного вивчення креативності як актуальної особистісної якості. Розглядається темперамент як формально-динамічна передумова становлення креативності особистості. Охарактеризовано показники креативності особистості. Наголошується на домінантності таких якостей, як винахідливість і кмітливість, у структурі креативності особистості.

Ключові слова: креативність, креативна і творча особистість, креативна діяльність, темперамент як передумова формування креативності, винахідливість і кмітливість.

Чудакова Е.Н. Креативность личности: формально-динамическая ее предпосылка и показатели. В статье представлены результаты теоретико-психологического исследования креативности как актуального личностного качества. Рассматривается темперамент как формально-динамическая предпосылка становления креативности личности. Охарактеризованы показатели креативности личности. Делается акцент на доминантности таких качеств, как изобретательность и находчивость, в структуре креативности личности.

Ключевые слова: креативность, креативная и творческая личность, креативная деятельность, темперамент как предпосылка формирования креативности, изобретательность и находчивость.

Постановка проблеми дослідження.

Проблема становлення творчої індивідуальності, креативної особистості належить до актуальних питань сьогодення. Адже креативна особистість затребувана сучасним суспільством, для якого характерні швидкоплинність подій, невизначеність та змінюваність ситуацій, випадковість взаємодій, рухливість цінностей, поява все нових технологій, товарів та послуг. У цих умовах зростає запит на тих соціальних суб'єктів, котрі здатні продуктивно і творчо реагувати на будь-які життєві зміни, створювати нові стратегії розвитку, пропонувати несподівані рішення, запроваджувати нові правила життєдіяльності – словом, йти неуторованим шляхом. У зв'язку з цим креативність перетворилася на одну з актуальних особистісних якостей. Це неодмінна умова повноцінного розвитку особистості й її самореалізації, життєвого та професійного самоздійснення.

Відтак, метою статті стало теоретичне вивчення креативності як актуальної особистісної якості, визначення її ключових ознак і з'ясування природної передумови її становлення в індивіда.

Психологічний аналіз результатів теоретичного дослідження.

Як показало дослідження, креативність – це поняття, що сформувалося в нових умовах буття техногенно-комп'ютерної цивілізації з властивим їй динамічним способом життя. Нова цивілізація ввела в науковий обіг і мовні засоби для репрезентації концептосфери «creativity» – креативність. Згідно з лінгвістичним дослідженням А.М. Доборович (2006), концепт «creativity» містить таку важливу змістову характеристику особистості, як креативна здатність, тобто здатність творити, створювати щось нове, мисленнева творча діяльність. Продуктом такої діяльності виступають нематеріальні цінності, створені людиною (приміром, поезія, література, мистецтво і т. п.).

У свою чергу, лексема «inventiveness» (винахідливість) актуалізує практичну ознаку концептосфери «creativity», відповідно до якої винахідлива людина віднаходить спосіб по-новому використати звичні речі/предмети. Водночас «imagination» є ключовою лексемою, що номінує ознаку ментальної репрезентації досліджуваної концептосфери. «Resourceful mind – винахідливий, гнучкий розум» вирішує проблеми, незважаючи на жодні перешкоди, застосовуючи всілякі наявні засоби отримання результатів [5].

З точки зору сучасної психології креативність виступає як здатність особистості продукувати незвичайні ідеї, відходити від традиційних схем мислення, швидко й ефективно вирішувати проблемні ситуації. За А.Маслоу, креативність – творча вроджена спрямованість, притаманна всім людям, але вона втрачається більшістю з них під впливом середовища.

У зв'язку з цим зауважимо, що у психології в обігу перебувають два схожих за змістом, але не тотожних поняття: «креативна особистість» і «творча особистість».

Креативність як одна з важливих функцій мозку властива кожній людині, котра виявляє – через нестимульовану зовні пошукову і перетворювальну діяльність – творчу активність, результатом якої може бути створення чогось нового. Спираючись на природні задатки, креативна особистість створює внутрішні передумови для творчої діяльності. Відтак, творчою називають креативну особистість, яка в результаті впливу зовнішніх чинників набула додаткових спонук – мотивів, важливих для реалізації в діяльності свого творчого потенціалу. На цій підставі креативність інтерпретується як сукупність особливостей психіки особистості, що забезпечують продуктивні перетворення.

Дослідження показало, що більшість вчених радянської доби і вітчизняні дослідники – зокрема, Д.Б. Богоявленська, Л.Ф. Бурлачук, Л.С. Виготський, І.П. Волков, В.М. Козленко, О.М. Леонтьєв, І.Я. Лернер, В.О. Моляко, Я.О. Пономарьов, С.Л. Рубінштейн, О.Я. Чебикін, Л.І. Шрагіна, В.М. Ямницький і багато інших – розглядають креативність як творчі здібності (можливості), що виявляються в різних видах психічної діяльності людини. Ці здібності характеризують особистість у цілому або окремі її сторони, а також продукти креативної діяльності, процес їх створення.

Крім того, існуюча донедавна проблема природної зумовленості творчих здібностей/креативності нині дістала своє вирішення з позицій спеціальної теорії індивідуальності. Відповідно до цієї теорії в якості природної передумови формування високоорганізованих психічних утворень – зрозуміло, тут йдеться про творчі здібності/креативність особистості – виступає *темперамент*.

Узагальнивши результати дослідження темпераменту у зв'язку з креативністю особистості в зарубіжній і вітчизняній психології, В.М. Русалов виділив у структурі творчих здібностей/креативності дві основні характеристики: *змістову* (оригінальність, продуктивність) і *формально-динамічну* (швидкість, гнучкість). Швидкість як компонент творчих здібностей/креативності зумовлена здебільшого темпераментальною пластичністю і темпом, а гнучкість залежить переважно від соціальної емоційності і загальної темпераментальної активності [5].

Л.І. Полтавцева так само наголошує на взаємозв'язку темпераменту і креативності особистості. Згідно з її дослідженням, швидкість залежить від характеристик темпераментальної активності (пластичність і темп) й емоційної чутливості у предметному середовищі, а гнучкість – від соціальної емоційної чутливості щодо проблеми та індексу загальної активності [6].

Дослідники з'ясували, що вплив темпераментальних властивостей на різні креативні характеристики неоднаковий. У структурі креативності можна виокремити такі її характеристики, темпераментальна зумовленість яких зберігається постійно – незалежно від віку і професії людини, і такі характеристики, зв'язок яких з темпераментом менш міцний і змінюється у процесі взаємодії індивіда з предметним світом і соціальним оточенням.

До того зафіксовано зв'язок між темпераментальними властивостями і діяльністю креативної особистості, видами її праці. Дослідження психофізіологічних механізмів креативної діяльності/креативності засвідчили, що сангвініки і

холерики, котрі мають високу швидкість реакції, більш кмітливі, ніж мляві флегматики та меланхоліки [4].

Тим часом В.І. Шинкаренко охарактеризував *етапи* реалізації креативної діяльності, яка вимагає від особистості швидких реакцій, різноманітних дій, оригінальних рішень. Перший етап – *підготовка*: здійснюється логічний аналіз проблемної ситуації, на підставі набутих знань фіксуються протиріччя між елементами проблемної ситуації; визначаються спроби реалізувати протиріччя, констатується їхня безуспішність; підвищується емоційне напруження, створюється пошукова домінанта. Другий етап – *інтуїтивне рішення*: процес логічного пошуку завершується, здійснюється неусвідомлювана робота над проблемою; ідея виникає раптово у вигляді інсайту (осяяння) і супроводжується відчуттям абсолютної впевненості у її правильності. Третій етап – *вербалізація знайденого рішення*: на основі попередньо віднайденної ідеї констатується розгорнутий спосіб вирішення проблеми. Четвертий етап – *обґрунтування рішення та його перевірка* [9].

Успішність здійснення людиною креативної діяльності в різних ситуаціях визначається особистісними креативними рисами. Це порівняно стійкі, але з тенденцією до змін психологічні структури особистості, які включають такі складові, як винахідливість і кмітливість, здатність до комбінування, дивергентне мислення, свобода асоціацій, креативна мотивація, креативна спрямованість та ін.

Наразі охарактеризуймо детальніше такі якості креативної особистості, як винахідливість і кмітливість, що мають вирішальне значення для досягнення швидкого й оригінального вирішення проблеми.

У тлумачному словнику термін «кмітливість» визначається як вміння швидко віднаходити вихід з важкого становища, тямущість [8].

У свою чергу, поняття «винахідливість» розглядається як вміння виявляти свою кмітливість вчасно і доцільно. Воно відображає головну, творчу сторону креативності особистості – здатність до створення нового, оригінального продукту; нестандартне бачення у відомому нових можливостей його функціонування, а також можливість продукувати необмежену кількість ідей.

Особливу увагу приділяв вивченню кмітливості М.О. Бернштейн, інтерпретуючи її як «психологічну» швидкість, рішучість, уміння передбачати, вгадувати. На його думку, кмітливість виступає ядром нагромадженого індивідом рухового досвіду [1].

Теоретико-психологічне дослідження дало нам підстави для висновку про домінантність у структурі креативності особистості таких її якостей, як винахідливість і кмітливість. Ці якості відображають не тільки оригінальність підходу суб'єкта до розв'язання задачі, а і його оперативні можливості – швидкість віднайдення рішення в умовах дефіциту часу та інформації.

Винахідливість розуміється нами як змістовий показник творчого потенціалу особистості. У свою чергу, кмітливість – це формально-динамічний показник її творчих можливостей. У підґрунті креативності особистості – взаємозв'язок цих її якостей.

Поза тим і сьогодні питання про креативність як про самостійну, незалежну від інтелекту властивість особистості лишається нерозв'язаним. Разом з тим дослідники встановили відсутність прямої залежності креативних здібностей від розумових здібностей індивіда, тобто кореляції між коефіцієнтом інтелекту і здатністю створювати нове – креативністю. До цього часу не встановлено і надійних способів її вимірювання.

Проте певні наукові напрацювання спонукали вчених (Дж. Гілфорд, П. Торренс, С. Тейлор, Дж. Рензулі, С. Меднік, А. Маслоу, Д.Б. Богоявленська, О.М. Матюшкін, В.М. Дружинін й ін.) до подальшого пошуку диференціальних ознак креативності. В результаті дослідження з-поміж цих ознак були визначені такі: вміння виокремлювати проблему, бачити в ній якомога більше зв'язків та відношень; гнучкість як вміння розуміти і приймати нову точку зору; оригінальність як здатність відійти від шаблону; розширення і вихід за межі очікуваного; багатство уяви; застосування фантазії, нереальних фігур тощо. До речі, уява – це невід'ємний механізм креативності.

Тим часом Л.Б. Єрмолаєва-Томіна – на підставі узагальнення підходів до визначення креативності як сукупності різних здібностей індивідуальності – відносить до ознак/показників креативності такі характеристики:

- відкритість досвіду, чутливість до нових проблем;
- широта категоризацій, віддаленість асоціацій, широчінь асоціативного ряду;
- швидкість мислення, здатність переходити досить швидко від однієї категорії до іншої, від одного способу рішення до іншого;
- оригінальність мислення, самостійність, незвичайність, дотепність рішення [3].

Зі сказаного випливає, що креативність виступає як складне високоорганізоване утворення особистості. В дослідженні з'ясовано найважливіші чинники креативності – швидкість, чіткість, гнучкість мислення, чутливість до проблем, оригінальність, винахідливість, кмітливість, конструктивність при їхньому вирішенні тощо.

Відтак, креативність є особистісною рисою, яка свідчить про здатність людини генерувати нові та нестандартні ідеї, відходити від традиційних схем мислення і швидко вирішувати проблеми. Вона знаходить свій вияв у тому, що людина застосовує творчий підхід стосовно всіх видів своєї активності. Адже в широкому розумінні креативність – це сукупність властивостей особистості, що забезпечують її входження у творчий процес, пов'язаний з появою чутливості до проблеми, відчуттям дефіциту або дисгармонійності наявних знань, визначенням проблемної ситуації і пошуком шляхів її розв'язання.

Попри це креативність і творчість належать до понять, які, хоч і перетинаються, не є тотожними. Та безперечно, креативність передбачає творчість особистості. Це підтверджується певною мірою і тією обставиною, що вивчення факторів творчих досягнень людини ведеться у двох напрямках: 1) особистісні фактори – аналіз життєвого шляху й індивідуальних особливостей творчої особистості; 2) креативні фактори – аналіз творчого мислення та його продуктів [7]. Креативність тут зближується з творчим мисленням.

Визначальною особливістю креативності є те, що вона виступає (за певних обставин) адаптаційним резервом організму; це той чинник, що забезпечує ефективно та стабільне виконання особистістю діяльності в екстремальних умовах. Становлення і розвиток креативної особистості відбувається в творчій діяльності та спілкуванні і потребує забезпечення відповідних умов.

Здійснене нами теоретико-психологічне дослідження дало можливість дійти таких **висновків**:

- Креативність особистості розглядається як сукупність особливостей її психіки, що забезпечують продуктивні перетворення в діяльності. Це здатність індивіда продукувати незвичайні ідеї, відходити від традиційності мислення, швидко й ефективно вирішувати проблемні ситуації.
- Креативна особистість створює внутрішні передумови для творчості у процесі діяльності. Набуваючи під впливом зовнішніх чинників додаткових спонук до креативної діяльності, вона дістає вагомі можливості для реалізації свого творчого потенціалу.
- Як свідчать результати досліджень останнього часу, природною передумовою формування такого високоорганізованого утворення особистості, як креативність, виступає темперамент. У зв'язку з цим у структурі креативності особистості дослідники виділяють, крім змістової характеристики (оригінальність, продуктивність), ще й формально-динамічну характеристику: швидкість і гнучкість, зумовлені здебільшого темпераментальною пластичністю і темпом, соціальною емоційністю й загальною темпераментальною активністю.
- Успішність креативної діяльності досягається її суб'єктом завдяки низці особистісних (креативних) якостей, серед яких вирішальне значення мають винахідливість і кмітливість. Ці якості, займаючи домінуючі позиції у структурі креативності особистості, дають їй змогу віднайти оригінальне, швидке й ефективно розв'язання будь-якої проблемної задачі в умовах дефіциту часу й інформації.

У **перспективі** дослідження – емпіричне вивчення ключових показників креативності особистості.

Список використаних джерел

1. Бернштейн Н.А. Физиология движений и активность / Н.А. Бернштейн; под ред. О.Г. Газенко. – М.: Наука, 1990. – 494 с.
2. Доборович А.Н. Языковые средства репрезентации концептосферы "Creativity": на материале синонимичных существительных абстрактной семантики современного английского языка / А.Н. Доборович // Автореф. дисс... канд. филолог. наук. – Белгород, 2006. – 25с.
3. Ермолаева-Томина Л.Б. Опыт экспериментального изучения творческих способностей / Л.Б. Ермолаева-Томина // Вопросы психологии. – 1977. – № 4. – С. 74–84.
4. Мерлин В.С. Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. С. Мерлин. – М.: Педагогика, 1986. – 254 с.

5. Русалов В.М. Психофизиология и психофизиология индивидуальных различий: некоторые итоги и ближайшие задачи системных исследований / В.М. Русалов // Психологический журнал. – 1991. – № 5. – С. 3 – 20.
6. Русалов В.М., Полтавцева Л.И. Темперамент как предпосылка творческих способностей / В.М. Русалов, Л.И. Полтавцева // Журнал ВНД. – 1997. – Вып. 3. – С. 451 – 460.
7. Словарь практического психолога / Сост. С.Ю. Головин. – Минск: Харвест, 1998. – 800 с.
8. Толковый словарь русского языка. В 4 т. / Под ред. Д.Н. Ушакова. – М.: Гос. ин-т «Сов. энцикл.»; ОГИЗ; Гос. изд-во иностр. и нац. слов., 1935 – 1940. – Т.3.
9. Шинкаренко В. І. Розвиток креативності учителя в педагогічному спілкуванні / В.І. Шинкаренко. – К.: Наук. думка, 1993. – 160 с.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bernshtejn N.A. Fyzyologija dvyzhenij y aktyvnost' / N.A. Bernshtejn; pod red. O.G. Gazenko. – М.: Nauka, 1990. – 494 s.
2. Doborovych A.N. Jazykovye sredstva reprezentacyy konceptosfery "Creativity": na materyale synonimychnyh sushhestvytel'nyh abstraktnoj semantiky sovremennogo anglyjskogo jazyka / A.N. Doborovych // Avtoref. dyss... kand. fylolog. nauk. – Belgorod, 2006. – 25s.
3. Ermolaeva-Tomyna L.B. Opyt eksperymental'nogo yzuchenyja tvorcheskyh sposobnostej / L.B. Ermolaeva-Tomyna // Voprosy psichologyu. – 1977. – № 4. – S. 74–84.
4. Merlyn V.S. Oчерk yntegral'nogo yssledovanyja yndyvdydual'nosty / V. S. Merlyn. – М.: Pedagogyka, 1986. – 254 s.
5. Rusalov V.M. Psyhofyzyologija y psyhofyzyologija yndyvdydual'nyh razlychyj: nekotorye ytohy y blyzhajshye zadachy systemnyh yssledovanyj / V.M. Rusalov // Psichologicheskyj zhurnal. – 1991. – № 5. – S. 3 – 20.
6. Rusalov V.M., Poltavceva L.Y. Temperament kak predposылka tvorcheskyh sposobnostej / V.M. Rusalov, L.Y. Poltavceva // Zhurnal VND. – 1997. – Vp.3. – S. 451 – 460.
7. Slovar' praktycheskogo psichologa / Sost. S.Ju. Golovyn. – Mynsk: Harvest, 1998. – 800 s.
8. Толковыйj slovar' russkogo jazyka. V 4 t. / Pod red. D.N. Ushakova. – М.: Gos. yn-t «Sov. энцикл.»; OGYZ; Gos. yzd-vo ynostr. y nac. slov., 1935 – 1940. – Т.3.
9. Shynkarenko V. I. Rozvytok kreatyvnosti uchytelja v pedagogichnomu spilkuvanni / V.I. Shynkarenko. – К.: Nauk. dumka, 1993. – 160 s.

Chudakova O. M. Creativity of a personality: formal and dynamic prerequisite, indexes.

The concept of “creativity” is considered in the article as totality of its psychic features that provide productive converting in activity. It’s an ability of a person to produce the original ideas, non-traditional thinking, speed and effectiveness in resolving problematic situations.

According to the latest researches temperament is a natural prerequisite of forming creativity in personality. According to this two main characteristics of creativity structure were determined:

semantic (originality, productivity) and formal-dynamic (speed, flexibility). Speed as a component of creativity is conditioned mostly by temperamental plasticity and pace, and flexibility – by social emotionality and common personality's temperamental activity.

The article shows that the success of human's creative activity in problem situations is determined by personal creative traits. They are relatively stable, but with a tendency to change, psychological structures of an individual, that include such components as resourcefulness and repartee, ability to combine, originality and speed of thinking, creative directivity, openness of experience, sensitivity to new challenges, independence and unusual solutions, belief in correctness of discovered solution and its wit etc. Researchers consider these personal formations as signs (indexes) of individual creativity.

The theoretical and psychological research has made it possible to reach a conclusion on dominance of such qualities of personality's creativity structure as resourcefulness and repartee that are crucial to achieve the effect in the following activities: producing an unlimited number of viable ideas, creation of a new original product, speed finding solutions in terms of time and information lack.

In this regard, we understand the resourcefulness as semantic index of personality creative potential. And repartee is considered as formal-dynamic index of its creative abilities. So creativity is based on correlation of these qualities.

Key words: creativity, creative activity, creative personality, temperament is a natural prerequisite of forming creativity, resourcefulness and repartee.

УДК 159.922.72

В.М.Шмаргун, М.І.Шмаргун

ИНВАРИАНТНІСТЬ ТА КОНЦЕПТУАЛЬНІСТЬ ФУНКЦІОНАЛЬНИХ СИСТЕМ ПСИХІЧНОГО РОЗВИТКУ

Шмаргун В.М., Шмаргун М.І. Інваріантність та концептуальність функціональних систем психічного розвитку. У статті розглядаються питання наявності та важливості інваріантної залежності складових інтелектуального розвитку при дослідженні розумових здібностей, а також механізму формування образів-концептів, як інтегральних утворень, при переході від сенсорно-перцептивного сприймання до думки, мислення.

Ключові слова: інваріант, образ-концепт, інтелект, сенсорно-перцептивні та сенсомоторні дії, функціональні системи.

Шмаргун В.Н., Шмаргун Н.И. Инвариантность и концептуальность функциональных систем психического развития. В статье рассматривается вопрос наличия и важности инвариантной зависимости составляющих интеллектуального развития в исследованиях умственных способностей, а также механизма формирования образов-концептов, как интегральных образований, при переходе от сенсорно-перцептивного восприятия до мысли, мышления.

Ключевые слова: инвариант, образ концепт, интеллект, сенсорно-перцептивные и сенсомоторные действия, функциональные системы.

Актуальність дослідження. Розвиток сучасного суспільства вимагає розширення гуманітарних знань щодо цілісного й всебічного розвитку людини, зокрема й вивчення особливостей розумового розвитку підростаючого покоління в системі національної освіти. Відомо, що розумова діяльність залежить від складу пізнавальних дій і від оперативних одиниць пам'яті, тобто від взаємодії перцептивних, мнемічних і мисленнєвих актів. Однак, на сьогодні змістовий бік сенсорно-перцептивних, сенсомоторних, психомоторних характе-